

Samen voor **ALLE** kinderen

**Uitgangspunten en ijkpunten voor een
sterke pedagogische omgeving voor jonge kinderen**

**Bouwgroep PACT
Juni 2014**

Samenstelling:
Jeannette Doornenbal
Anki Duin
Gerdi Meyknecht

Samen werken voor
het jonge kind

Vooraf

In het kwaliteitsproject PACT werken praktijk, wetenschap en beleid samen aan een sterke pedagogische omgeving voor jonge kinderen. Dat is urgent en noodzakelijk. Want hoewel de ontwikkeling van kinderen gebaat is bij het verbinden van hun leefwerelden, werken de betrokken sectoren van onderwijs, opvang en zorg nog niet integraal samen. Het blijft houtje-touwtje-werk. Deze uitgave over de ijkpunten van een sterke pedagogische omgeving is een eerste resultaat van PACT.

Voor wie?

Organisaties uit de kinderopvang, het onderwijs en de zorg, die werken aan vernieuwing van voorzieningen voor kinderen - denk aan kindcentra voor 0- tot 12-jarigen - kunnen de ijkpunten gebruiken als een set van criteria. Waaraan moeten zij werken als ze een sterke en geïntegreerde pedagogische omgeving willen opbouwen?

Opbouw

Deze publicatie start met een korte inleiding: wat is en doet PACT? Daarna formuleren we tien uitgangspunten: wat jonge kinderen nodig hebben voor hun ontwikkeling. De ijkpunten voor een sterke pedagogische omgeving zijn ingedeeld naar de niveaus van kwaliteit die we onderscheiden: dialogische kwaliteit, proceskwaliteit, structurele kwaliteit, inhoudelijke kwaliteit en dialogische professionaliteit. Begrippen die in een afsluitend artikel verder uitgewerkt worden. Ter illustratie zijn telkens voorbeelden uit de praktijk opgenomen. De verantwoording van de ijkpunten geven we in 'De ijkpunten toegelicht'.

PACT

Het kwaliteitsproject PACT wil de werelden van onderwijs, opvang en zorg verbinden. PACT heeft de ambitie ervoor te zorgen dat geïntegreerde voorzieningen voor 0-6 jarigen normaal worden. Overal in Nederland. In het programma ligt de focus op de samenwerking tussen en de professionalisering van pedagogische, educatieve en zorgmedewerkers: de pedagogische professionals van de toekomst. PACT werkt zo aan een perspectief op een hedendaagse pedagogiek voor jonge kinderen en aan een duurzame pedagogische basisvoorziening voor alle jonge kinderen.

PACT benut bestaande kennis

PACT verzamelt en verbindt kennis, pedagogische kwaliteitskaders, ervaringen en inzichten uit kinderopvang en peuterwerk, de onderbouw van het basisonderwijs en de jeugdzorg en maakt deze toegankelijk en beschikbaar.

PACT werkt toekomstgericht

PACT sluit aan bij de innovatie van opvang- en onderwijsvoorzieningen richting (integrale) kindcentra (IKC). Het IKC is een voorziening voor ontwikkeling en educatie van alle kinderen van 0 tot 12 jaar, met doorlopende ontwikkelingslijnen en goede dagarrangementen. Het kindcentrum is een inclusieve voorziening die geschikt is voor kinderen ongeacht hun zorg- of educatieve behoefte. De zorg die nodig is wordt kind-nabij georganiseerd en geboden. De professionals in het IKC zijn in staat en krijgen ondersteuning om met een grote diversiteit van kinderen en ouders om te gaan.

PACT betreft ouders

PACT steunt ouders bij hun primaire taak als opvoeder. PACT geeft ouders een duidelijke rol. Uitgangspunt is respect en ruimte voor verschillen in waarden en normen.

PACT investeert in professionals

Professionals maken het verschil. PACT investeert in de kwaliteit van de professionals. We leggen de focus op het handelen van de medewerkers. Op vakmanschap en het kunnen werken in een multidisciplinaire omgeving. Op de organisatie en leiding die professionaliteit mogelijk maakt, zoals een juiste teamopbouw, modern HR-beleid, het organiseren van ontmoeting en samenwerking, en feedback. PACT wil bijdragen aan het behoud van goede medewerkers voor de sector.

PACT kiest voor sociale èn procesinnovatie.

Succesvolle veranderingen worden meer bepaald door sociale innovatie dan door technische vernieuwing. Succesfactoren zijn:

- flexibel organiseren (het hanteren van platte organisatievormen);
- ondernemend managen (continu open staan voor nieuwe kansen);

- slimmer werken en vakmanschap (investeren in medewerkers en realiseren van hoogwaardige arbeidsrelaties);
- co-creatie (samenwerken met externe partijen en kennisinstellingen) (Volbeda 2014)

PACT

PACT is een project van Het Kinderopvangfonds en bouwt voort op de projecten Andere tijden in onderwijs en opvang en Alert4You.

De Bouwgroep van PACT

De uitgave Samen voor ALLE kinderen, ijkpunten van een sterke pedagogische omgeving voor jonge kinderen is een eerste resultaat van de Bouwgroep van PACT. Ambassadeurs van PACT droegen voorbeelden uit de praktijk aan.

De Bouwgroep van PACT

Jeannette Doornenbal (lector Integraal Jeugdbeleid Hanzehogeschool Groningen), voorzitter

Ruben Fukkink (hoogleraar Kinderopvang, Universiteit van Amsterdam en lector Urban Education, Hogeschool van Amsterdam)

Paul Leseman (hoogleraar Orthopedagogiek, Universiteit Utrecht)

Tom van Yperen (NJI en hoogleraar Monitoring Zorg voor Jeugd, Rijks Universiteit Groningen)

Martijn van de Kroef (bestuurder KinderRijk)

Fawzia Nasrullah (bestuurder Youké)

Jack van de Logt (bestuurder Conexus)

Clarine de Levy (Vyvoi) / **Monique van Boxtel** (Koreingroep)

Johan Gelderloos (projectleider Sterrenschool Apeldoorn)

Elli Elskamp (regio manager Lindenhout)

De Ambassadeurs van PACT

Jitty Runia

Maria Lubbersen

Karin Schoolderman

Margot Koekoek

Erik Heijmans

Emile Eshuis

Lisette Plasmans

Angelique Sterken

De Projectleiders van PACT

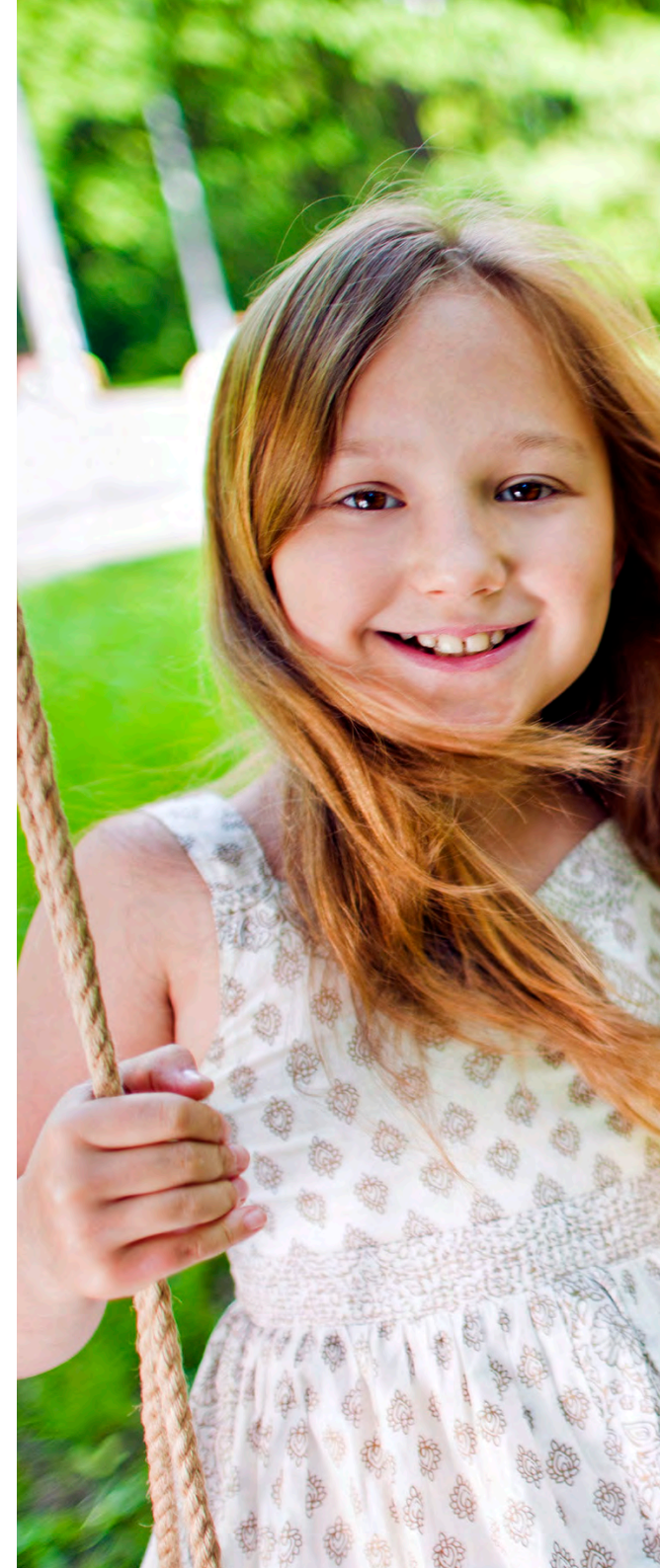
Gerdi Meyknecht

Anki Duin

PACT: de uitgangspunten

Hoe kijken we naar de ontwikkeling van jonge kinderen?

1. Kinderen leren altijd en overal
2. Kinderen zijn en ontwikkelen zich verschillend
3. Elk kind heeft recht op een liefdevolle, uitdagende en vakkundige speel- en leeromgeving
4. Kinderen hebben stabiele relaties, structuur én stimulans nodig
5. Opvoeden gaat altijd samen met ouders. Ouders doen mee, denken en praten mee, beslissen mee
6. Pedagogische professionals werken vanuit gedeelde morele waarden en communiceren hierover met ouders
7. Pedagogische professionals zijn vakmensen die vanuit een heldere visie en met passie werken
8. De kwaliteit van interacties is doorslaggevend voor de ontwikkeling van kinderen
9. ALLE kinderen doen mee; we sluiten geen kind uit
10. Er is een diversiteit aan competenties nodig, die complementair zijn en waar ALLE kinderen van profiteren

PACT: de ijkpunten

Wat zijn de ijkpunten voor een sterke pedagogische omgeving voor jonge kinderen?

A Dialogische kwaliteit

Partnerorganisaties zullen met elkaar in gesprek moeten gaan over basale zaken als waarden en normen, en vragen als: waartoe voeden we op en wat is onze visie op ontwikkeling, spelen en leren? De afspraken hierover vormen het kompas waarop je vaart.

Ijkpunt

Samen met ouders

- respect voor ouders als primair verantwoordelijke opvoeders
- persoonlijke betrokkenheid en professionaliteit
- de verschillende omgevingen van het kind verbonden

Moreel kader

- werken vanuit gedeelde morele waarden

Visie op opvoeden en ontwikkelen

- werken met een heldere visie op opvoeding en samenleving
- werken met een heldere visie op ontwikkelen, spelen en leren

Implicatie

Er zijn heldere afspraken met ouders over de manier waarop gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid en partnerschap vorm wordt gegeven. Ouders praten mee, denken mee, doen mee en beslissen mee.

Ouders voelen zich gehoord in hun wensen en signalen en weten zich gesteund om goed ouder te kunnen zijn.

Betrokken professionals zien het als hun opdracht om samen met ouders de leefwerelden van het kind te verbinden, zowel in als buiten de school/ opvang of de geïntegreerde voorziening.

Betrokken professionals kennen het netwerk van het kind: ouders, andere opvoeders, grootouders, leeftijdgenoten en de buurt.

De partnerorganisaties beschikken over een gezamenlijk moreel fundament.

Dit fundament wordt regelmatig (opnieuw) besproken met de ouders en de professionals.

Dit fundament is vastgelegd in concrete afspraken over gedrag en handelen, regels en rituelen.

Er is sprake van gezamenlijke taal.

De partnerorganisaties kennen elkaars beelden en opvattingen, en werken toe naar één gemeenschappelijke visie op de ontwikkeling van kinderen en opvoeden.

De visie op ontwikkelen, spelen en leren is voor alle partnerorganisaties de onderlegger voor het formuleren van een gedeeld perspectief en doelen, die iedereen onderschrijft. Het is duidelijk hoe iedereen hieraan bijdraagt.

De partnerorganisaties hebben met alle betrokkenen concrete afspraken gemaakt over thema's als: kansen benutten, eigen talenten ontdekken en ontwikkelen, ontwikkelen van burgerschap en democratie (elkaar begrijpen, conflicten oplossen), bijdragen leveren aan een groter geheel, je eigen plek in de wereld vinden.

Er is een gedeeld en helder beeld van de competenties die dit vraagt van pedagogische professionals.

Voorbeeld

Ontmoetingsonderwijs in Zeeland

In 2012 slaan twee scholen, een kinderopvangorganisatie, de gemeente en 50 ouders de handen ineen: zij willen de leegloop van scholen en kinderopvang in hun wijk tegengaan door een integraal kindcentrum te bouwen.

Goed onderwijs is het einddoel, maar de identiteit moet ook helder zijn. Bestuurders, team én ouders buigen ze zich over kernwaarden, visie, het programma, samenwerken in een multidisciplinair team en de relatie met de omgeving. Twee jaar later opent het kindcentrum haar poorten, gebaseerd op de principes van ontmoetingsonderwijs voor kinderen van 0 tot 12 jaar. Kinderen vanuit diverse levensbeschouwelijke achtergronden ontmoeten elkaar en ontwikkelen zich samen. (Bron: ambassadeur PACT)

Kinderopvang: Walk like you talk

Kinderopvang Kinderrijk hanteert vier kernwaarden: plezier, ontwikkeling, fantasie en respect. Die zijn leidend in de pedagogische aanpak en voor het gedrag van medewerkers. Het zijn gedragsankers voor iedereen in de organisatie, van hoog tot laag. Plezier? Is ook plezier uitstralen in je werk. Ontwikkeling? Is ook zelf continu willen leren. (Bron: Kinderrijk)

B. Proceskwaliteit

Dit verwijst naar de directe dagelijkse interacties en de ervaringen die kinderen opdoen in activiteiten. Positieve interacties zijn essentieel voor hun ontwikkeling

Ijcpunt	Implicatie
<p>Belang van positieve interacties</p> <ul style="list-style-type: none">• streven naar hoge kwaliteit van dagelijkse interacties met kinderen	<p>Alle betrokken professionals handelen 'present', ze zijn alert en betrokken zowel op de kinderen en de ouders als op elkaar.</p> <p>Professionals bieden een veilige en zorgzame omgeving; een plek waar kinderen zich welkom voelen, zich kunnen inspannen en ontspannen, spelen en spelend leren.</p> <p>Professionals bieden kinderen gelegenheid voor het ontwikkelen van motorische, creatieve, cognitieve, persoonlijke en sociale competenties. Door zelf te mogen ontdekken, in spel en taal.</p> <p>Professionals weten dat zij als rolmodel fungeren.</p>
<p>Positief pedagogisch klimaat</p> <ul style="list-style-type: none">• organiseren van veiligheid, structuur en ruimte voor verschillen	<p>Professionals benutten de groep als een positief instrument voor groei en ontwikkeling van een kind. Zij zijn in staat om veiligheid in de groep te organiseren door structuur aan te brengen, liefdevolle aandacht en emotionele steun te bieden én een stimulerende omgeving te organiseren.</p> <p>Partnerorganisaties hebben in hun visie en activiteitenplan aangegeven hoe zij omgaan met verschillen in de ontwikkeling van kinderen en hoe zij de groep als instrument daarvoor benutten.</p> <p>Het uitgangspunt is inclusief werken: een omgeving voor alle kinderen ongeacht hun zorg- of educatieve behoefte. Het is helder wat de verschillende verantwoordelijkheden zijn van de betrokken professionals.</p>

Voorbeeld

Fladdergedrag en zitstrategie

Kinderen in Nederlandse kinderdagverblijven blijken minder geconcentreerd te spelen dan kinderen in Scandinavische en Britse kinderdagverblijven. Onderzoeker Elly Singer noemt dit gedrag 'fladdergedrag': vijf seconden op een bank springen, stoppen. Vijf seconden met een plastic dinosaurus spelen, stoppen....

Ze ontdekt dat dit gedrag voortkomt uit onrustig gedrag van de pedagogisch medewerkers. Zij lopen niet alleen méér rond op de groep dan hun buitenlandse collega's, maar besteden ook minder fysieke aandacht aan de kinderen. Singer laat pedagogisch medewerkers het effect ervaren van rustig op de grond gaan zitten. 'Dat zorgt direct voor rust. Kinderen weten waar je bent, dus ze komen wel naar je toe als ze daar behoefte aan hebben.' De aanpak werkt (Bron: Elly Singer & Dorian de Haan: 'Speels', liefdevol en vakkundig')

Positieve taal in de klas

Leerkrachten zijn op zoek naar meer rust in de klas: elkaar minder storen, elkaar helpen, rekening houden met elkaar en afblijven van elkaars spullen. Een aantal kinderen in deze groep laat opvallend gedrag zien en dat wordt versterkt door het huidige groepsklimaat.

De leerkrachten schakelen de zorgcoach hiervoor in. Na gesprekken met kinderen en leerkrachten en het bestuderen van de taal die er gesproken wordt binnen de groep, wordt met elkaar een plan bedacht. Een soort spel om negatieve uitspraken met elkaar op te sporen en daar positieve taal van te maken. Resultaat: er is minder negativiteit en de kinderen kennen heldere gedragsregels. Tegelijkertijd zijn er ondersteunende gesprekken gevoerd met de ouders van een van de kinderen. (Bron: schoolleider Lent)

C. Structurele kwaliteit

Hier gaat het om meer stabiele kenmerken (indeling van de ruimte, groepssamenstelling) die voorwaardelijk zijn voor ontwikkelen, spelen en leren.

Ijkpunt

Inrichting ruimte

- Een uitdagende en rijke speel- en leeromgeving

Groep samenstellen

- Zorgdragen voor stabiele relaties zodat kinderen zich kunnen verbinden

Implicatie

Professionals organiseren voor elk kind een veilige en uitdagende rijke speel- en leeromgeving.

Professionals richten de binnen- en buitenruimtes in op basis van opvattingen over optimale ontwikkelmogelijkheden.

Materialen worden zodanig opgesteld dat het schoon, veilig en uitdagend is voor kinderen en getuigt van schoonheid.

Professionals dragen door groepssamenstelling en groepsgrootte zorg voor stabiele relaties in de groep. Dat is zichtbaar in het gedrag van kinderen in de groep.

Professionals zijn in staat om groepsprocessen in te zetten voor de ontwikkeling van ieder kind.

Voorbeeld

Het gebouw als pedagogoog

Kinderen hebben lucht, licht en bewegingsruimte nodig. Dit stelt hoge eisen aan de binnen- en buitenruimtes. Het gebouw 'voorordent' pedagogische situaties. Is er een ruige buitenruimte die uitdaagt? Een konijn in de tuin om te verzorgen? Een gezamenlijke personeelsruimte draagt bij aan teamontwikkeling, een gezamenlijke aula aan samen activiteiten organiseren, een zitruimte trekt ouders het gebouw in. In kindcentrum De Vuurvogel in Tilburg ontdekken de medewerkers dat de gebouwen anders moeten. Er moet meer eenheid zijn, één ingang voor school en opvang, meer gezamenlijke ruimten, in plaats van twee gebouwen onder één dak. (Bron: Jeannette Doornenbal, Opgroeien doe je maar één keer, 2012)

Veilig en avontuurlijk: de natuurtuin van Kinderrijk

Kinderopvang Kinderrijk maakt veel werk van de inrichting van de buitenruimtes. Buitenruimtes zijn ontmoetingsplekken. Al zestien vestigingen hebben een mooie grote natuurtuin, met veel zorg en aandacht aangelegd volgens de nieuwste pedagogische principes en afgestemd op kinderen van verschillende leeftijden. Het zijn natuurspeelplaatsen met volop veilige ontdekplekjes, kinderen kunnen er ravotten en spelen en de natuur leren kennen. Veilig en avontuurlijk. (Bron: Jaarverslag Kinderrijk)

D. Inhoudelijke kwaliteit

Dit betreft de inhoud van het aanbod en de activiteiten.

Ijkpunt

Activiteiten

- organiseren van doelgerichte en planmatige activiteiten voor een langere periode
- alert volgen van het effect van activiteiten op de ontwikkeling van een kind

Implicatie

Er ligt een doelgericht en planmatig activiteitenplan voor een langere periode, gebouwd op de visie op ontwikkelen en leren.

Professionals hanteren in de praktijk het principe van de doorgaande ontwikkellijn van kinderen. Ze voorkomen risicovolle breukvlakken en zorgen voor professionele continuïteit.

Er is een bruikbaar en nuttig kindvolgsysteem om te bepalen hoe de ontwikkeling van het kind het beste ondersteund kan worden. Daarover hebben organisaties met ouders en elkaar afspraken gemaakt.

Individuele kindplannen worden met ouders opgesteld en de ervaringskennis van ouders wordt serieus genomen.

Voorbeeld

Uitstralen dat je samenwerkt

In een kindcentrum in Zeist is er veel contact tussen ouders en professionals. Met ouders wordt voortdurend de voortgang van hun kinderen besproken. De zorg en het onderwijs sluiten aan bij het kindvolgsysteem dat de kinderopvang gebruikt. Zo wordt een doorgaande ontwikkellijn opgebouwd. Doelen worden met elkaar afgesproken. In de praktijk ziet men dat kinderen zich hierdoor veilig voelen: ouders en professionals zijn betrokken op elkaar en stralen uit dat ze samenwerken. Dat pikken kinderen op.

(Bron: ambassadeur PACT)

Laterna Magica: Portfoliogesprek met ouder en kind

Gesprekken over de voortgang zijn belangrijk, ook als het goed gaat. Op kindcentrum Laterna Magica zijn drie keer per jaar portfoliogesprekken. Een half uur lang nemen ouders, kind en begeleider de resultaten, de persoonlijke ontwikkeling en het gedrag van het kind door. Bewust is ervoor gekozen om het gesprek samen met het kind te voeren, het gaat immers over hem of haar. De ouder wordt bijgepraat, het kind licht toe, de nieuwe doelen worden gezamenlijk opgesteld.

(Bron: www.laternamagica.nl)

Ken mijn kind!

In het kader van het project Alert4You worden ervaringen en behoeften verzameld van ouders van kinderen 'die wat meer aandacht vragen'. Een ouder: "Veel begeleiders, pedagogisch medewerkers en leerkrachten vinden kinderen met gedragsproblemen eng. Ze weten wel wat dingen uit boekjes, maar daarmee alleen kom je er niet. Ieder kind heeft een gebruiksaanwijzing en pas als je die kent en samenwerkt met ouders gaat het echt goed." De hartenkreet van veel ouders: 'Ken mijn kind, verdiep je in zijn gebruiksaanwijzing en neem onze kennis daarvan serieus.' (Bron: Ken mijn kind, Alert4You, 2014)

E. Dialogische professionaliteit

Dit verwijst naar het professioneel handelen van medewerkers en is per definitie gericht op dialoog, reflectie en planmatig werken.

Interprofessionele samenwerking: multidisciplinair en complementair

- expertise toevoegen als dat nodig is
- streven naar complementariteit in inzet van professionals

Professioneel leren

- organiseren van een reflectieve leeromgeving

Partnerorganisaties hebben verschillende professionele competenties in één team samengebracht. Er is sprake van complementariteit.

De collegiale samenwerking is op het niveau van de groep/unit/team vormgegeven.

Expertise van ontwikkeling, spelen en leren (educatie, opvoeding, onderwijs) en zorg zijn onderdeel van het functiehuis.

Professionals kennen elkaars competenties en weten wanneer een andere competentie nodig is. Dit kan door coaching of door (specialistische) interventies. Altijd samen met ouders en, als het nodig is: zowel thuis als op school als in de opvang.

Lichte hulp aan ouders en/of aanvullende zorg wordt in de omgeving van het kind georganiseerd: op de groep of in de klas.

Er zijn afspraken met diverse specialisten zodat extra expertise snel ingezet kan worden in de groep.

Er is een systeem van teamgerichte professionalisering en doelgerichte collegiale coaching en feedback.

Professionals zijn zelf eigenaar van hun leerproces.

Partnerorganisaties ondersteunen professionals door een reflectieve leeromgeving te faciliteren

Voorbeeld

Basisschool Het Talent: alle kinderen binnenboord

Op een basisschool in Lent werkt de jeugdzorgmedewerker gewoon in de klas, om samen met ouders en leerkracht (en de mensen van de opvang) de juiste ondersteuning aan kinderen te bieden. Vaak gaat het om gedragsproblemen die niet een, twee, drie op te lossen zijn. De ondersteuning varieert van het coachen van ouders en de leerkracht tot het zelf begeleiden van een kind, via een adequaat programma. De extra expertise op de werkvloer, ingebracht vanuit de jeugdzorg, werkt dan productief. (Bron: Toolkit IKC, Zeeuws Vlaanderen, 2014)

Elkaar als professional waarderen

In kindcentrum De Witte Wielen vindt over en weer personele uitwisseling plaats tussen de school en de kinderopvang. PM-ers kunnen 'hun' kinderen blijven volgen op school. Ze moeten wennen aan de analytische blik van de leraren en hun focus op het verbeteren van leerprestaties. Zelf kijken de PM-ers meer of het kind goed in zijn vel zit. Na een periode van aftasten voelen ze zich gewaardeerd als professional, zijn enthousiast over de samenwerking en overtuigd van de meerwaarde voor de kinderen. (Bron: FCB-Kinderopvang, febr. 2014)

Sterk in de klas: lesgeven wordt gemakkelijker

Een zorgcoach: 'Je kunt een kind wel een mooie training geven, maar dan ontbreekt de vertaling naar alledag. Omdat ik op school ben, zie ik wat er gebeurt en kan ik een kind direct steunen om het geleerde in de praktijk te brengen. Dat geldt niet alleen bij conflicten, maar juist ook in het gewone gedrag waar ik samen met het kind mee oefen. Zo verandert gedrag ook sneller, zie ik.'

Samen met de leerkracht naar de groep kijken, brengt rust. De zorgcoach geeft tips op het gebied van groepsdynamica en dat werkt. Bij sommige kinderen is er verder geen aparte aandacht nodig omdat het met de hele groep steeds beter gaat. De leerkracht: "Er is heel wat te voorkomen als je samen kijkt en het mooie is dan dat lesgeven ook veel makkelijker wordt." (Bron: schoolleider Lent)

De ijkpunten toegelicht

Veranderingen in de wereld van kinderen

De wereld waarin kinderen opgroeien verandert in een rap tempo. Bijvoorbeeld: doordat vaders en moeders arbeid en zorg combineren, brengen jonge kinderen naast gezin, school en buurt een substantieel deel van hun tijd door in de kinderopvang en/of de bso; vanwege echtscheidingen groeien veel kinderen op in een samengesteld of eenoudergezin; kinderen groeien op met digitale media en hebben ook via internet vriendschappen; ze participeren in groepen en klassen die divers zijn samengesteld, zowel wat de culturele achtergronden betreft als de mogelijkheden (passend onderwijs). De gezagsfunctie die traditioneel vanzelfsprekend bij ouders en leraren lag, is fragiel geworden door het ideaal van autonomie en individualiteit. Kinderen worden geconfronteerd met veel en hoge eisen door de nadruk op zelfsturing, presteren en excelleren, meten en weten; de sociale ongelijkheid neemt toe waardoor een groot aantal kinderen opgroeit in armoede en achterstand, en niet de kansen krijgen die kinderen in meer bevoorrechte situaties wel krijgen. Voor alle kinderen geldt dat een gezonde en actieve leefstijl van cruciaal belang is met oog op gezond ouder worden.

Institutionele niveau

Ook de voorzieningen die zich richten op ouders en kinderen zijn aan verandering onderhevig. Er is groeiende aandacht voor de samenwerking van diverse professionals in verschillende pedagogische werkvelden: hoe werken zij, elk vanuit eigen differentiatie, samen in aan een geïntegreerd aanbod? (Littlechild & Smith, 2013) Deze samenwerking speelt een grotere rol in het brede werkveld van de 'human services', zowel in pedagogische als orthopedagogische contexten. Hoewel veel aandacht tot nu toe is uitgegaan naar samenwerking tussen professionals in meer orthopedagogische settings (zoals 'school counseling', jeugdzorg, kindbescherming), is er groeiende aandacht voor samenwerking tussen professionals in reguliere voorzieningen voor het kind in de voorschoolse en

schoolse periode (Rees, 2013). Dit thema speelt zowel een rol op het platteland (gecombineerde kindvoorzieningen van onderwijs, opvang, welzijn en zorg als antwoord op krimp) als in grootstedelijk perspectief waar de concentratie van diverse organisaties 'rondom het kind' groot is en gericht is op nauwere samenwerking. Een duidelijk voorbeeld vormen de Integrale Kindcentra (IKC's).

De samenwerking tussen pedagogische professionals is een actueel thema in de (beoogde) samenwerking tussen dagopvang, peuterspeelzaal en het basisonderwijs voor West-Europa (Studulksi, 2010). In Nederland en andere Europese landen is het beleid van overheden en besturen gericht op het stimuleren van de samenwerking tussen de school, de kinderopvang en de bso, andere vrijetijdsvoorzieningen in de buurt en het gezin. Sinds 1995 is de brede school daarbij een belangrijk instrument, wat blijkt uit de explosieve groei in het aantal brede scholen de afgelopen jaren: van een paar in 1995 tot 1600 in 2011 (Oberon, 2011). In grote steden met een hoge concentratie van voorzieningen en organisaties is de samenwerking tussen deze sectoren en de daar werkende professionals een actueel thema bij de ontwikkeling van integrale kindcentra (IKC's). Deze IKC's zijn erop gericht een meer of minder samenhangend c.q. integraal netwerk van opvoeding, onderwijs, opvang en ontspanning aan te bieden met het doel de ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten (Schreuder e.a. 2010). Het IKC moet door het integrale aanbod zorgen voor meer continuïteit in de veranderende leefomgevingen van een kind 'in de tijd' (zoals de transitie van de thuissituatie naar de kinderopvang, van kinderopvang naar onderwijs en van de basisschool naar het voortgezet onderwijs) en meer consistentie, oftewel meer verbindingen van leefomgevingen waar een kind in eenzelfde periode mee te maken heeft.

De interprofessionele samenwerking laat in de praktijk zeer sterke verschillen zien, zowel in verschillende

Europese steden als in Amsterdam. Ondanks de wens tot afstemming tussen de school en de buitenschoolse opvang (Boogaard & Van Daalen-Kapteijns, 2012) blijkt de concrete samenwerking in de praktijk een zwakke schakel (Doornenbal & Fukkink, 2014), ook bij brede scholen en integrale kindcentra waar onderwijs en opvang veelal onder één dak worden aangeboden. Er zijn daardoor heel verschillende vormen van interprofessionele samenwerking zichtbaar in de huidige praktijk, die bovendien samenhangen met sterke verschillen in ervaren effectiviteit. (Ploeger & Fukkink, 2014).

Pedagogische kwaliteit voor jonge kinderen

De veranderende wereld impliceert dat klassieke pedagogische vragen opnieuw doordacht moeten worden. Wat is in de huidige context goed voor kinderen? Wat is pedagogische kwaliteit en wat betekent dit voor de kwaliteitseisen die we aan opvang, onderwijs en zorg moeten stellen?

Pedagogische kwaliteit is een omstreden en variabel begrip (Amsingh e.a. 2009). Wat we goed vinden

voor kinderen verandert per tijd, context en cultuur. Pedagogische kwaliteit is dus per definitie meer dan een beschrijving in termen van indicatoren die gemeten kunnen worden met schalen en instrumenten, zoals de betrokkenheidsschaal. Het is niet alleen het procedureel juist volgen van programma's en richtlijnen. Het is altijd ook normatief. Er zijn altijd waarden en normen in het spel. Spreken over pedagogische kwaliteit impliceert ook spreken over diversiteit in waarden en normen, toekomstbeelden en idealen, culturele gewoonten, overtuigingen en verwachtingen. Over dialogische vragen als: waartoe voeren we op en welke doelen willen we bereiken? PACT (h)erkent deze dialogische dimensie van het begrip pedagogische kwaliteit (zie niveau A van de ijkpunten).

In de (inter)nationale literatuur is het onderscheid tussen proceskwaliteit en structurele kwaliteit gangbaar. Proceskwaliteit wordt gezien als directe determinant van het welbevinden en de ontwikkeling van kinderen, terwijl structurele kwaliteit geldt als voorwaarde voor proceskwaliteit en daarom indirect van belang is voor het welbevinden en de ontwikkeling van kinderen.

Proceskwaliteit (zie niveau B van de ijkpunten) verwijst naar de directe dagelijkse ervaringen van kinderen in de activiteiten die zij uitvoeren en de interacties die zij aangaan met andere kinderen en pedagogisch medewerkers.

Hoge proceskwaliteit bestaat uit drie aspecten:

1. warme en emotioneel ondersteunende interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen, resulterend in veilige, positieve onderlinge relaties;
2. een algemeen emotioneel-positief klimaat in de groep met positieve interacties en relaties tussen kinderen die vrolijk en enthousiast zijn;
3. gelegenheden om relevante kennis te verwerven en competenties te ontwikkelen (zie bijvoorbeeld Hanre & Pianta, 2005; Howes et al., 2008; Phillips & Lowenstein, 2011; Sylva et al., 2006; Thomason & La Paro, 2009; Van IJzendoorn et al (2004).

Structurele kwaliteit (zie niveau C van de ijkpunten) verwijst naar stabiele kenmerken als de inrichting van de ruimte, de groeps grootte en kind-staf ratio, en het opleidings- en kwalificatieniveau van de medewerkers.

Hoge structurele kwaliteit houdt onder meer in dat de groepen en het aantal kinderen per pedagogisch medewerker niet te groot zijn. Hoewel de maximale groeps grootte en kind-staf ratio, gedifferentieerd naar leeftijd van het kind, in wettelijke regelingen is vastgelegd, zijn er uit de onderzoeksliteratuur geen eenduidige richtlijnen af te leiden. Dat geldt ook voor het opleidingsniveau van de medewerkers. Aangenomen wordt dat een hbo-niveau de kwaliteit bevordert (Earli et al 2006; 2007; Piasta et al., 2012; Zaslow et al., 2010). Hiervoor is geen overtuigend bewijs. Sommige onderzoeken laten zien dat een verhoudingsgewijs laag vooropleidingsniveau van medewerkers gecompenseerd kan worden door aanvullende in-service trainingen, collegiale samenwerking, coaching-on-the-job, mentorschappen, effectieve kwaliteitszorg en, in bredere zin, door activiteiten die continue professionele ontwikkeling bevorderen. Onderzoek waarin de samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs in vier Europese steden werd vergeleken, leert dat een pedagoog in de organisatie een sleutelrol lijkt te vervullen (Ploeger & Fukkink, 2014).

Naast proces- en structurele kwaliteit is *de inhoud* van de activiteiten en de interacties van belang voor de ontwikkeling en cognitieve vaardigheden van kinderen (zie niveau D van de ijkpunten). Voor een weloverwogen en gepland aanbod van activiteiten met een inhoud die de ontwikkeling van kinderen op fysiek, sociaal, emotioneel, creatief en cognitief gebied bevordert, wordt vaak de term *curriculum* gebruikt. Wat een goed curriculum is voor jonge kinderen is onderwerp van voortdurend debat. Het gaat over vragen als: welke waarden en normen zijn in het geding, welke toekomst voor kinderen en de samenleving hebben we voor ogen, wat is de ruimte en de tijd om kind te mogen zijn zonder dat er bewust wordt opgevoed en onderwezen, wat is de verhouding tussen spel en leren, hoe gaan we om met kinderen en ouders die meer zorg behoeven? Verschillende partijen (ouders, kinderen, professionals uit de sectoren van onderwijs, opvang en zorg) hebben verschillende belangen en die belangen moeten worden verenigd opdat de ontwikkeling van kinderen in brede zin op een consistente manier kan worden ondersteund en gestimuleerd.

Om pedagogische kwaliteit te leveren is dus nodig:

- dialoog op alle niveaus van het systeem over waarden en normen, waartoe- en wat-vragen en visie op ontwikkeling, spelen en leren (ijkpunten niveau A);
- proceskwaliteit op het niveau van het kind, zowel individueel als in de groep(en) (ijkpunten niveau B);
- structurele kwaliteit (ijkpunten niveau C);
- kwaliteit van de inhoud, planmatige aanpak van dagelijkse activiteiten over een langere periode. (ijkpunten niveau D).

Dit vraagt om dialogische professionaliteit (ijkpunten niveau E), het kernbegrip van PACT, zowel van samenwerkende professionals, van leidinggevenden als van het ondersteunend beleid:

- reflectie van de professional op eigen gedrag en handelen (vakkundig, hogere orde denken, eigenaarschap, volgen van kinderen);
- organisatie en besturing ketenbenadering loslaten, organiseren vanuit functies wat kinderen nodig hebben en niet wat organisaties vragen, competent systeem;
- leiderschap (autoriteit, inhoudelijk leiderschap, middle-up combinatie van bottom-up en top-down);
- personeelsbeleid (nieuwe competenties (zie ook Oberon 2013) bijvoorbeeld persoonlijke talenten, bijdragen aan teamontwikkeling/samenwerken, specifieke en algemene vaardigheden en houding).

Literatuur

Alert4You (2014) Ken mijn kind. Wensen en behoeften aan kinderopvang van ouders met kinderen met een ondersteuningsvraag. Alert4You.

Amsing, H, Minnaert, A. & Spelberg, L. (red.). (2009) Het pedagogisch quotiënt. Pedagogische kwaliteit in opvoeding, hulpverlening, onderwijs en educatie. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Boogaard, M. & Van Daalen-Kapteijns, M. (2012) Pedagogische kwaliteit van de buitenschoolse opvang. Eindrapportage Landelijke peiling 2011. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

CAOP (2013) Samenwerking kinderopvang en basisonderwijs. Onderzoek naar de kansen en uitdagingen van samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs voor kinderopvangmedewerkers. Den Haag: CAOP

Doornenbal, J. (2012) Opgroeien doe je maar één keer. Pedagogisch ontwerp voor het kindcentrum. Groningen: Andere Tijden voor Onderwijs en Opvang.

Doornenbal, J. & R. Fukkink (2014) Samenwerking aan de randen van het onderwijs. In: R. Oostdam & P. de Vries (red). Samen werken aan leren en opvoeden. Basisboek over ouders en school (pp. 227-236). Bussum: Coutinho.

Earli et al (2006)

Earli et al. (2007)

Hanre & Pianta (2005)

Howes et al. (2008)

IJzendoorn, R. van & L. Tavecchio (red.) (2004) De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang. Assen: Boom.

Littlechild, B. & Smith, R. (2013) A handbook for inter-professional policy and practice in the human services. Harlow: Pearson.

Morrison, M. & Glenny, G. (2012) Collaborative inter-professional policy and practice: In search of evidence. Journal of Educational Policy, 27(3), 376-386.

Oberon (2011) Jaarbericht brede scholen 2011. Utrecht: Oberon.

Oberon (2013) Werken op een droomschool

Phillips & Lowenstein (2011)

Piasta et al. (2012)

Ploeger, S. & R. Fukkink (2014) Interprofessionele samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs in vier Europese steden. Pedagogiek, 3, 209-227.

Rees, M. (2013) teachers and education. In: B. Littlechild & R. Smith (red.). A handbook for interprofessional practice in the human services: learning to work together (pp. 225-236). Harlow: Pearson.

Schreuder, L., Valkestijn, M. & Mewissen, S. (2008) School met 5 O's. Onderwijs, Ontwikkeling, opvoeding, opvang en ontspanning in één dagarrangement. Amsterdam: SWP.

Schreuder, S., Boogaard, M., Fukkink, R. & Hoex, J. (2011) Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar. Amsterdam: Reed business.

Singer, E. & D. de Haan (2013) Speels, liefdevol en vakkundig. Amsterdam: SWP.

Studulski, F. (2010) Op weg naar een integraal kindcentrum. Amsterdam: SWP.

Sylva et al. (2006)

Thomason & La Paro (2009)

Volberda, H. & M. Bosma (2011) Innovatie 3.0: Slimmer managen, organiseren en werken. Amsterdam: Mediawerf.

Willumsen, E. 2008. Leadership in interprofessional collaboration – the case of childcare in Norway. Journal of Interprofessional Care, 20 (4), 403-413.

Zaslow et al. (2010)

Samen voor ALLE kinderen is één van de uitgaven die de Bouwgroep van PACT heeft samengesteld. De andere uitgave is 'De pedagogische professional van de toekomst. 21st century skills professionals 0-6 jarigen'. In die publicatie werken we het beeld uit van die pedagogische professional van de toekomst. Over welke vaardigheden moet een geïntegreerd pedagogisch team voor 0- tot 6-jarigen beschikken en welke vaardigheden moeten individuele medewerkers hebben?

Contactinformatie

PACT Projectleiding:

Anki Duin: anki@pedagogischPACT.nl

Gerdi Meyknecht: gerdi@pedagogischPACT.nl

www.pedagogischPACT.nl

PACT is een project van Het Kinderopvangfonds

HETKINDEROPVANGFONDS